

Instruktioner – Stödfråga 2

Materialet innehåller:

- En gemensam mall
- Fyra aktörskort: Norbert Masur, Heinrich Himmler, Felix Kersten och Folke Bernadotte
- En artikel om natten då den judiske affärsmannen Norbert Masur möter Heinrich Himmler, chef för SS, för att förhandla om frigivning av judiska fångar i nazisternas koncentrationsläger.

Steg 1:

Börja med att öppna länken [Mer om vita bussarna - Sveriges museum om Förintelsen](#) och läs stycket Aktionen utökas. När ni är klara, läs artikeln tillsammans. Läs gärna högt för att säkerställa att alla förstår innehållet.

Steg 2:

Fördela personerna mellan er och läs om er person enskilt. När ni har läst klart, sammanfatta era tankar och svara på följande frågor i en av rutorna i det gemensamma dokumentet "Mötas på mitten":

- Vilken roll hade personen i räddningsaktionen?
- Vilka insatser gjorde personen för att möjliggöra räddningsaktionen?
- Varför ville personen att räddningsaktionen skulle genomföras? Hade personen några egna fördelar eller intressen i att den blev av?
- Samarbetade din person med någon, och i så fall varför?
- Övrig information som är viktig för att kunna svara på stödfrågan: Vad möjliggjorde räddningsaktionen?

Steg 3:

När alla har antecknat, gå laget runt och berätta om er person baserat på era svar på frågorna. När alla har talat, diskuterar ni gemensamt stödfrågan för denna lektion: Vad möjliggjorde räddningsaktionen? Efter diskussionen ska ni skriva ett gemensamt svar på stödfrågan i mittenrutan i mallen.

Bild: SLM P09-1204 – Felix Kersten,
Hämtad 24 oktober 2025 från platsen: *Sörmlands museums samlingar*,
<https://sokisamlingar.sormlandsmuseum.se/objects/c24-413341/>

Felix Kersten (1898-1960)

Felix Kersten var av tysk-baltisk släkt från Estland. När första världskriget bröt ut 1914 befann han sig i Tyskland, där han tog värvning i den tyska armén. År 1918 kom Kersten till Finland i samband med det finska inbördeskriget. Han blev finsk medborgare och gick med i den finska armén. Under en sjukhusvistelse i Helsingfors 1919 började han praktisera massage och erhöll senare utbildning av Finlands då främste specialist inom området, Dr. Paul Colander. Kersten flyttade till Berlin 1922 för fortsatt massageutbildning. Han kom i lära hos en kinesisk-tibetansk lama, Dr. Ko, som hade Berlins samhällselit som sin kundkrets.

I mars 1939 blev han kallad till SS-högkvarteret i Berlin för att behandla SS-chefens, Heinrich Himmler, magbesvär. Han blev SS-ledarens personliga massör fram till krigsslutet. Under behandlingarna lyckades Kersten vinna Himmlers förtroende och ingrep för att rädda gamla vänner och patienter som hade fängslats. Kersten fick flera personer frigivna eller benådade från dödsstraff. Från 1943 började Kersten också vistas längre perioder i Sverige, efter att ha engagerat sig för de så kallade Warszawasvenskarna – en grupp svenska affärsmän som arbetade i Polen och fungerade som kurirer mellan den polska motståndsrörelsen och den polska exilregeringen i London. Genom sitt inflytande hos Himmler lyckades Kersten rädda Warszawasvenskarna från avrättning.

I andra världskrigets slutskede anordnade Kersten ett möte mellan Himmler och en företrädare för Judiska världskongressen, Norbert Masur. Himmler gick med på att släppa cirka 1000 kvinnliga fångar från koncentrationslägret Ravensbrück. Kersten har beskrivit sin tid som Himmlers massör i boken Samtal med Himmler. Han spelade en avgörande roll i att operationen med de vita bussarna kom till stånd, i vilken tusentals fångar transporterades från tyska läger till Sverige. Efter kriget blev han mycket upprörd över Folke Bernadottes bok om räddningsinsatsen, där Kersten knappt omnämndes.

Kung Gustaf V kallade till sig Felix Kersten vid två tillfällen och uppmanade honom att tona ned sin roll vad gäller räddningsinsatsen. Hans memoarer, vars sanningshalt på många punkter starkt ifrågasatts, inkluderar bland annat hans påstående om att han förhindrade en tysk plan att deportera hela det holländska folket österut. Senare forskning har visat att en sådan deportationsplan aldrig existerade.

Efter kriget bosatte sig Kersten i Sverige, men först efter att ha utretts av Socialstyrelsen beviljades han år 1953 svenskt medborgarskap. Han förvärvade efter kriget en liten egendom i Länna, cirka 15 km söder om Strängnäs.

Efterkrigstiden och erkännanden

Efter kriget belönades Felix Kersten för sina insatser. Han mottog flera utmärkelser, inklusive Israels hedersutmärkelse "Rättfärdig bland folken" för sin roll i att rädda judiska liv. Han förblev en omdiskuterad figur – samtidigt som han betraktades som en hjälte, fanns det de som ifrågasatte hans nära relation till Himmler.

Källor:

Kersten, Felix (2010). Samtal med Himmler: minnen från Tredje riket 1939-1945. 3. uppl. Stockholm: CKM

Kersaudy, François (2022). Felix Kersten - Himmlers massör. [Danderyd]: Éditions J.

Kersten, Arno (2016). SS-ledaren Himmlers innersta hemligheter: livläkaren Felix Kerstens okända anteckningar. 1. svenska uppl. Eskilstuna: Vaktel

Einhorn, Lena (1999). Handelsresande i liv: om vilja och vankelmod i krigets skugga. Stockholm: Prisma

Fotograf: KW Gullers Nordiska muséet, CC BY-NC-ND 4.0

Folke Bernadotte af Wisborg (1895–1948)

Greve Folke Bernadotte var en svensk arméofficer, rödakorsledare och diplomat, som bar adels titeln greve av Wisborg. Han var son till prins Oscar Bernadotte och dennes hustru Ebba Munck af Fulkila och därmed brorson till kung Gustav V. Hans kungliga släktskap kan ha bidragit till hans framgång i förhandlingarna med nazistpartiets högsta ledare, där han agerade som representant för Röda Korsets räddningsaktioner.

De vita bussarna

I februari 1945, under andra världskrigets slutskede, försökte tyskarna utplåna spåren av sina koncentrationsläger. World Jewish Congress (World Jewish Congress, WJC, en internationell judisk organisation grundad i Genève 1936.) i London samarbetade med Folke Bernadotte, vice ordförande för Svenska Röda Korset, för att skicka hjälp till de fångar som drabbats av nazisternas förföljelser.

Initiativtagaren och pådrivaren bakom hjälpaktionen var den norske diplomaten Niels Christian Ditleff, chef för den norska fånghjälpsorganisationen i Stockholm. Upptakten till räddningsinsatsen, "Vita Bussarna" tog sin början vid en middag i september 1944. Där föreslog Ditleff för Folke Bernadotte att genomföra en räddningsaktion för att befria norska fångar i Nazityskland.

Bakgrunden var en utbredd oro hos Ditleff och hans medarbetare för att Nazityskland, i takt med att kriget närmade sig sitt slut, skulle förstöra alla bevis på sina koncentrationsläger och avrätta de fångar som ännu var vid liv.

Folke Bernadotte genomförde fyra resor till Tyskland mellan februari och april 1945 för att förhandla om frigivning av norska, danska och judiska fångar. Bernadotte lyckades få tillstånd från Heinrich Himmler att genomföra transporter av fångar till Sverige, med start den 12 mars 1945, i de så kallade "Vita bussarna." Dessa räddade över 15 000 människor, varav minst 4000 var judar.

Bernadottes förhandlingar utvidgades successivt, och den 22 april 1945 räddades 2 873 kvinnor från koncentrationlägret Ravensbrück, varav många var judar. Han fick även tillstånd att föra tusentals fångar från andra läger till Sverige.

Vid krigets slut hade Bernadotte, bland andra räddat över 15 000 människor genom sina förhandlingar med Himmler och andra tyska ledare. Detta var möjligt genom hans skickliga diplomati och förmåga att vinna förtroende hos nazistledarna under extremt riskfyllda förhållanden.

Folke Bernadotte var en praktisk och dedikerad man, känd för sin ärlighet och pliktkänsla. Efter kriget fortsatte han sitt humanitära arbete och blev en framstående diplomat och ledare inom Röda Korset. År 1948 utsågs han till FN:s medlare i Palestina, där han mördades samma år.

Källor:

<https://svensknorskafonden.org/minnesstenen-norges-tack/folke-bernadottes-vag/>

<https://www.folkebernadottesminnesfond.se/index.php?id=3>

Källa: 640px-Bundesarchiv_Bild_183-R99621,_Heinrich_Himmler

Heinrich Himmler (1900–1945)

Heinrich Himmler föddes den 7 oktober 1900 i en medelklassfamilj i München, Tyskland. Som ung beskrevs han som patriotisk och besatt av idén om att bevara den ariska rasens "renhet". Himmler gick tidigt med i nazistpartiet och blev 1929 utnämnd till Reichsführer-SS. Många, både inom och utanför Tredje riket, såg honom som den näst mäktigaste personen i Nazityskland efter Adolf Hitler under andra världskriget.

Det var Himmler som av Hitler anförtröddes planeringen och genomförandet av "den slutgiltiga lösningen", nazisternas plan för att utrota Europas judar. I sitt mest citerade tal, som hölls den 4 oktober 1943 i Poznań inför en samling SS-generaler, rättfärdigade Himmler folkmordet med följande ord:

"Här framför er vill jag uttryckligen hänvisa till en mycket allvarlig fråga... Jag menar här... utrotningen av det judiska folket... De flesta av er vet vad det innebär när 100 lik ligger sida vid sida, eller 500 eller 1 000... Denna ärorika sida i vår historia har aldrig skrivits och kommer aldrig att skrivas... Vi hade den moraliska rätten, vi var skyldiga vårt folk att döda detta folk som ville döda oss."

I juli 1943 utsåg Hitler även Himmler till inrikesminister, en utnämning som speglade SS:s ökande inflytande inom den nazistiska staten.

Himmlers fall och död

När Tysklands krigslycka vände påverkades även den nazistiska ledningen. Efter det misslyckade attentatet mot Hitler den 20 juli 1944 började Himmler överväga möjligheten att förhandla fram en separatfred med de västallierade, samtidigt som kriget mot Sovjetunionen skulle fortsätta. Under vintern 1944–1945 försökte han använda fångar från koncentrationslägren som förhandlingsbrickor för att inleda sådana samtal, samtidigt som han också försökte rädda sitt eget skinn.

Försöken misslyckades av flera skäl: dels för att de allierade vägrade förhandla med en man djupt involverad i nazistiska brott, dels för att Himmler aldrig helt kunde frigöra sig från Hitler eller sin tro att Tyskland fortfarande kunde vinna kriget.

I april 1945 bad Himmler greve Folke Bernadotte, vice ordförande för Svenska Röda Korset, att vidarebefordra ett erbjudande om kapitulation på västfronten till general Dwight D. Eisenhower, de allierade styrkornas överbefälhavare. När Hitler fick reda på Himmlers initiativ natten mellan den 28 och 29 april 1945, fråntog han omedelbart Himmler alla hans befattningar och beordrade hans arrestering.

Trots att Himmler upprepade gånger hade försäkrat sina SS-officerare att han personligen skulle ta ansvar för alla deras handlingar, försökte han själv undkomma rättvisan. Han klädde sig i en uniform från den Hemliga fältpolisen och använde falska identitetshandlingar under namnet Heinrich Hitzinger. Den 20 maj 1945 tillfångatogs han av ryska soldater, som överlämnade honom till britterna.

Den 23 maj 1945, när han genomgick en kroppsvisitation, tog Himmler sitt liv genom att bita sönder en cyanidkapsel som han hade dolt i sin mun just för detta ändamål.

Källa:

United States Holocaust Memorial Museum, Holocaust Encyclopedia,
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/heinrich-himmler>

Fotograf: Judiska Museet (CC-BY-NC-ND)

Norbert Masur (1901–1971)

Norbert Masur, född i Tyskland men emigrerad till Sverige under 1920-talet, var en svensk köpman och representant för den judiska världskongressen i Sverige. (World Jewish Congress, WJC, en internationell judisk organisation grundad i Genève 1936.) Tillsammans med Gilel Storch som var ordförande för WJC i Sverige, arbetade Masur för att hjälpa och rädda judar från det sammanfallande Nazityska riket.

Under våren 1944 skrev Norbert Masur ett brev till rabbinen Marcus Ehrenpreis i den Mosaiska församlingen i Stockholm, där han föreslog att de skulle försöka hitta en respekterad, energisk och skicklig icke-judisk person som var villig att resa till Rumänien eller Ungern för att leda räddningsverksamhet för judar. Personen i fråga skulle utrustas med ett diplomatpass och behöva stöd från den svenska legationen i Bukarest eller Budapest. Den som rekryterades för uppdraget var Raoul Wallenberg, som i Budapest kom att göra en stor insats för att rädda judar undan deporteringarna till Auschwitz-Birkenau.

Senare under hösten 1944 inledde svenska tjänstemän, på initiativ av den norske diplomaten Niels Christian Ditleff, förhandlingar med Nazityskland om frigivning av danska och norska fångar från tyska koncentrationsläger. Uppdraget överlämnades därefter till Röda Korset och dess vice ordförande, Folke Bernadotte. I början av 1945 omfattade förhandlingarna även icke-skandinaviska fångar. Samtidigt tog Storch kontakt med Felix Kersten, SS-chefen Heinrich

Himmlers massör som var bosatt i Sverige, och bad honom använda sitt inflytande för att få till stånd frigivning av judiska fångar.

Det fanns en utbredd rädsla för att nazisterna skulle avrätta alla återstående fångar, vilket ledde till att Masur, under våren 1945, engagerade sig för att rädda judiska fångar från de nazistiska koncentrationslägren.

Den 15 mars 1945 meddelade Himmler Kersten att han skulle överväga att släppa ett visst antal judar men att han ville diskutera saken direkt med greve Folke Bernadotte, som ansvarade för transporterna till Sverige. Kersten föreslog dock att Himmler i stället skulle förhandla direkt med en representant för WJC.

Ett hemligt möte arrangerades. Även om Storch själv hade planerat att delta, beslutade man slutligen att skicka den mindre impulsive, tyskfödde Norbert Masur.

Natten den 21 april 1945 höll Masur ett hemligt möte med Heinrich Himmler, inrikesminister och chef för SS, och därmed den som kontrollerade koncentrations- och förintelselägren. Mötet, som varade i två och en halv timme, ägde rum på Felix Kerstens gods utanför Berlin. Under mötet lyckades Masur få Himmler att försäkra att 1 000 judiska kvinnor skulle släppas från koncentrationslägret Ravensbrück, samt att 50 norska judar och 20 svenskar skulle släppas ur norska fängelser.

Några timmar senare tog Himmler emot Folke Bernadotte, som då fick löfte om att få ta ut alla fångar från Ravensbrück, oavsett nationalitet – möjligen på grund av det Himmler tidigare lovat Norbert Masur.

Källor:

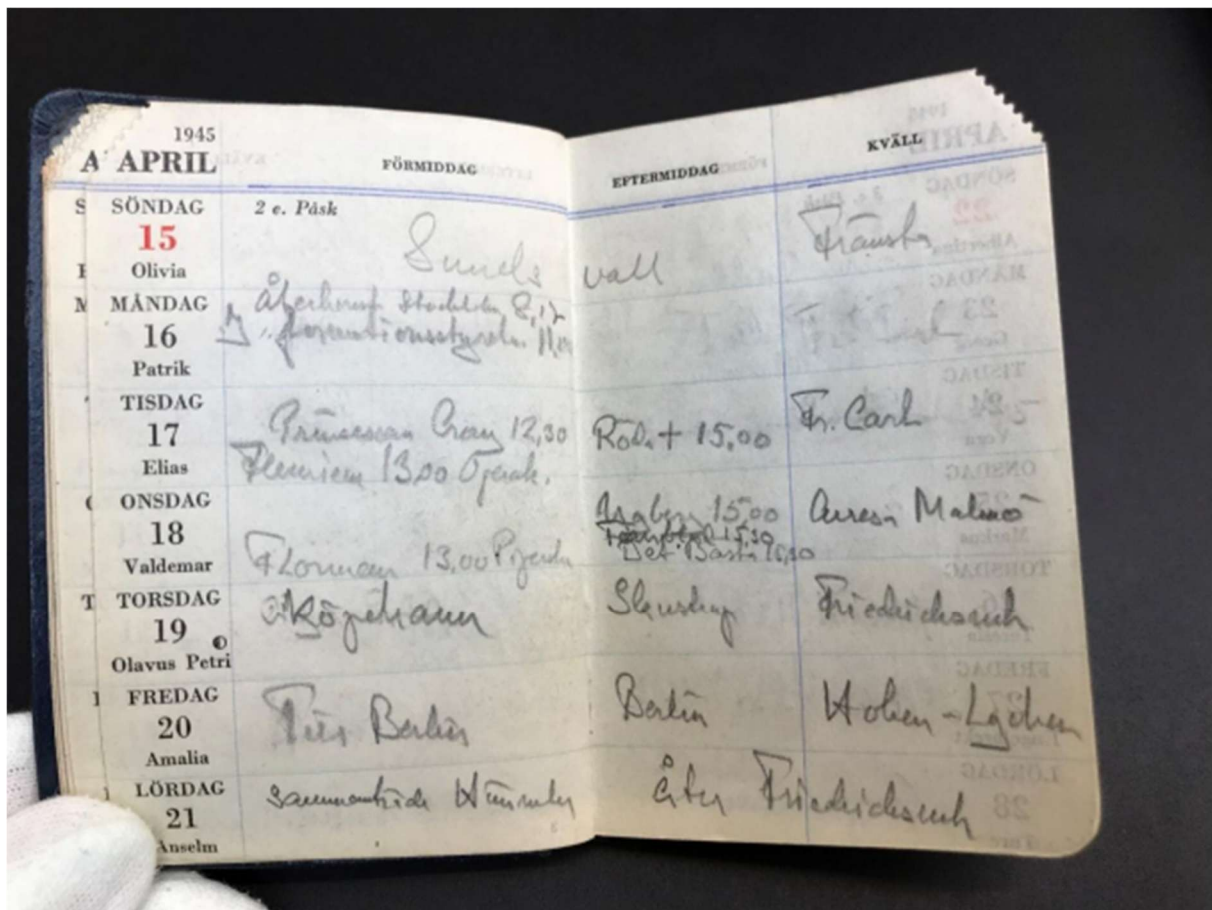
Digitalt Museum, Judiska muséet

<https://digitaltmuseum.se/0211813958631/judiska%20varldskongressens-tidiga-verksamhet-i-sverige>

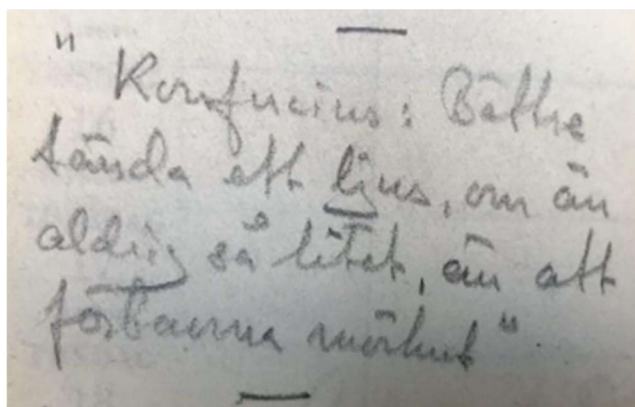
United States Holocaust Memorial Museum:

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn500231?rsc=21936&cv=1&x=1727&y=1827&z=9.0e-5>

Bild ur greve Folke Bernadottes almanacka som visar mötet med Himmler den 21 april 1945

Citat skrivet av greve Folke Bernadotte:

"Konfucius: Bättre att tända ett ljus, om än aldrig så litet, än att förbanna mörkret"

Källa: Greve Folke Bernadottes fickalmanacka, Riksarkivet.

KULTUR

Historia. Räddar du en människa räddar du en hel värld

Norbert Masur – den svenske juden som förhandlade med Himmler

Nu stod den svenske juden Norbert Masur, med tyskt ursprung, öga mot öga med Heinrich Himmler, den person som låtit mörda miljontals judar. Han kände sig djupt rörd över möjligheterna att eventuellt kunna hjälpa några av sina trosfränder att överleva Förintelsen, skriver Max Federmann i den första delen om Norbert Masur.

I andra världskrigets absoluta slutskede, den 19 april 1945, lyfter ett plan flödet mot bakbordet på bakre röret från Stockholm till Berlin. Ombord finns endast två passagerare på väg till ett betydelsefullt möte som skulle komma att resultera i frigivningen och räddandet av ett stort antal människor.

Detta är berättelsen om en helt osannolik händelse. Den judiska organisationen World Jewish Congress agerade för att rädda så många judar som möjligt. Affärsmanen Güel Storch vid WJC:s svenska sektion lyckades få kontakt med Heinrich Himmler, högste chefen för SS, som bar ansvaret för massmorden på judar, allmänt kallat Förintelsen.

Via Himmlers mässor, finländaren Felix Kersten, hade man i början av mars 1945, cirka två månader innan kriget avslutades, formulerat ett budskap till Himmler om att man önskade förhandla om frisläppandet av ett antal judar. Himmler accepterade att

Under den fyra timmar långa flygresan funderade Masur på olika förhandlingsupplägg. Han kände sig djupt rörd över möjligheterna att eventuellt kunna hjälpa några av sina trosfränder.

Güel Storch, som representant för WJC, tillsammans med Felix Kersten skulle komma till ett möte. Han garanterade samtidigt fri lejd till och från Tyskland.

I sista stund, enbart ett par timmar innan flygets avgång, meddelade Storch att han inte kunde resa. Då valde WJC i Stockholm att fråga Norbert Masur, som utan betänksid accepterade uppdraget. Under den fyra timmar långa flygresan funderade Masur på olika förhandlingsupplägg. Han kände sig djupt rörd över möjligheterna att eventuellt kunna hjälpa några av sina trosfränder.

När Masur och Kersten anlände till Berlin på kvällen den 19 april var tanken att man skulle träffa Himmler samma dag eller dagen därpå på Kerstens lantställe, 70 kilometer norr om Berlin. Efter många hinder på vägen i det krigshärjade landet nådde man vid midnatt fram till lantstället i en bil tillhörande Gestapo.

Det blev en lång, sömnlös natt för Masur, som hade svårt att koppla bort tankarna på mötet.

Himmler anlände inte som planerat den 20 april. Detta var Hitlers födelsedag och Himmler var inbjuden att fira tillsammans med flera nazistledare i "Führers" bunker. Det dröjde till tidigt på morgonen den 21 april innan Himmler anlände.

Enligt Masurs rapport från 1945 hälsade Himmler på honom med ett "Guten Tag" (goddag) i stället för "Heil Hitler" och uttryckte sin uppskattning över att Masur kommit till mötet. Nu stod den svenske juden Norbert Masur, med tyskt ursprung, öga mot öga med Heinrich Himmler,

den person som låtit mörda miljontals judar.

Himmler, som kom direkt från födelsedagsfirandet, var oklanderligt klädd i sin uniform med alla gradbeckningar och skänkande medaljer. Om man inte kände till Himmlers bakgrund var det svårt, enligt Masur, att föreställa sig att han var en av de värsta krigsförtyrarna världen hade skadat.

Himmler började genast förhandla genom att ge sin bakgrund till den så kallade "judefrågan". Helt hade han sett att judarna, som han såg som ett främmande element i Tyskland och Europa, hade emigrerat, men eftersom inget land önskade ta emot dem beslutade man om den så kallade "studiga lösningen".

Norbert Masur agerade flertaligt i dialogen och var noggrann med sina formuleringar. Han kände sig tvungen att hela tiden påminna sig om varför han var där. Målet var ju att få Himmler att frige ett antal judar. Det gällde att inte alienera Himmler så att han kände sig tvungen att inta en försvarshållning.

Man gick igenom listan på koncentrationsläger och hur många judar som fortfarande var i livet.

Förslaget från Norbert Masur var att Himmler skulle frige de judar som befann sig i norra Tyskland nära Sverige, och i södra Tyskland, nära Schweiz. På en söndersliten och kaotisk kontinent var det enklast att transportera dessa till frihet. Kersten instämde ivrigt och gav Masur sitt fulla stöd.

Så småningom kom man att fokusera på koncentrationslägret i Ravensbrück, endast 30 kilome-

ter norr om Kerstens lantställe. Efter att ha rådgjort med sin adjutant i ett annat rum återkom Himmler med beskedet att han var villig att släppa 1 000 judiska kvinnor från Ravensbrück. Dessa kunde hämtas via svenska Röda korset enligt Himmler.

Ytterligare ett antal nordiska fingar, som svenska UD hade listat och meddelat Masur, skulle släppas.

Under den två och en halv timmar långa förhandlingen använde sig Himmler av en lång rad lögnar för att försvara och förklara nazisternas tillgärningar. Bland annat beskrev han koncentrationslägren som om de vore vilobem. Han måste ha varit medveten om att det tusentals tyska

Av barnen i familjen Roth, från Sevlus, Tjockoslovaktion, överlevde endast två Förintelsen: Emerich (tänst till vänster) och Elisabeth, senare gift Masur (mitten). Foto: Privat

Norbert Masur med svärdottern Elisabeth Masur (född Roth), som var en av kvinnorna i Ravensbrück som räddades tack vare Norbert Masur. Hon gifte sig senare med Norberts son Kurt L. Foto: Privat

så kallade tredje riket skulle kollapsa inom några få veckor (den totala, villkorslösa kapitulatio- nen skedde den 8 maj, endast tre veckor efter mötet med Masur och Kersten).

Man kan fråga sig varför Himmler gick med på att göra dessa eftergifter. Han bad inte om något i gengäld. Självklart förstod han att hans lista av illgärningar var så lång att dessa marginella förändringar inte kunde rentvå honom så att han slapp en dödsdom. Enligt Masur handlade det kanske om att framstå i en något bättre dager än många av hans kriminella nazistiska kollegor.

Uppgiften i Tyskland var slutförd. Nu gällde det att ta sig hem innan Berlin blev avskuret av ryska

Norbert Masur (1901-1971) blev efter kriget svensk generalkonsul i Tel Aviv. (Målning av konstnären J. Neumann, 1972.) Foto: Privat

trupper. Masur och Kersten lyckades bilda ett av de sista planen ut ur Berlin. Efter två timmar landade de i Köpenhamn, och via tåg till Helsingör tog de sig över Öresund till Sverige.

Väl där fick de nyheten från UD att Röda korset, som transporterat befräddade nordbor i de så kallade Vita bussarna, nu fått omdigra dessa till Ravensbrück, där de hämtat de tusen judiska kvinnor som Himmler givit order om att frigge. UD informerade vidare att Himmler senare även givit order om att frigga alla kvarvarande kvinnor, cirka 7 000, varav hälften var judinnor.

Röda korset lyckades även sätta in ett tåg för att transportera alla dessa kvinnor från Ravensbrück till Sverige, via Danmark.

Så kom det sig att min egen mamma, Judith Schwarz, kom till Malmö efter att ha överlevt Auschwitz och därefter flytt till Ravensbrück. I Sverige kunde hon senare gifta sig och bilda familj med en annan överlevande, min pappa, Theodor Federmann. De fick tre söner, av vilka jag är äldst.

Tack vare Norbert Masurs modiga insats, att som jude bege sig till Tyskland för att möta en av historiens värsta massmördare, kunde tusentals människor räddas. Ett passande judiskt talesätt lyder: "Om du räddar en människa räddar du en hel värld."

Max Federmann

var kaptenbådarer. Karen Kagerer

●●●
Efter att ha rådgjort med sin adjutant i ett annat rum återkom Himmler med beskedet att han var villig att släppa ettusen judiska kvinnor från Ravensbrück.

Fotnot: Vi publicerade ett reportage om Emerich Roth (som nämns i ovan bildtexten) den 21 januari i år.

Vad möjliggjorde räddningsaktionen?